

ZAGREB NEKADA I ZAGREB SADA.

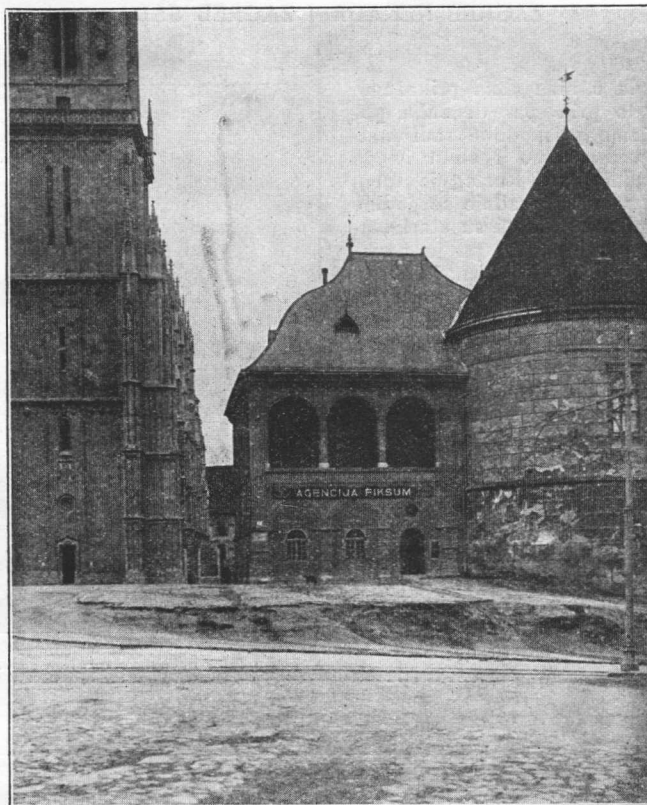
Namjeravamo da u nizu slika prikažemo Zagreb, kako je do prije par decenija postojao, a uz to ćemo prisposodbe radi metnuti tamo, gdje uzmognemo i sliku istoga dijela grada u sadašnjosti. Razlog je tomu pothvatu lako razumljiv. U zadnje se godine Zagreb silno promijenio. Mnogi su stari stanovnici Zagreba ostavili grad, pa je navlila u grad, koji je dobio drugi značaj, značaj trgovačkoga centra, masa posve tuđih i tuđinskih ljudi, koji nemaju ništa zajedničko sa Zagrebom, kojima je Zagreb samo grad kao svaki drugi, gdje se mogu praviti poslovi. Današnje teško doba sprečava doduše prenapli razvitak Zagreba, ali baš se u to vrijeme treba poskrbiti, da se ne opetuju već jednom učinjene pogriješke. U drugu ruku želimo, da se sačuva spomen na Zagreb od nekada; u brzom tempu modernoga života zaboravlja se prebrzo i na ono, što je nekada bilo vrlo dobro znano i drago. Zato ove prikaze i ne smije nitko smatrati agresivnima; bit će uz sasvim promašena djela, natražnjačka, dosta toga, što se mora nazvati uspjelim, a to je svakako napredak.

Kaptol s novom katedralom (poslije potresa).

Dr. B. Šenoa: Stari Kaptol.

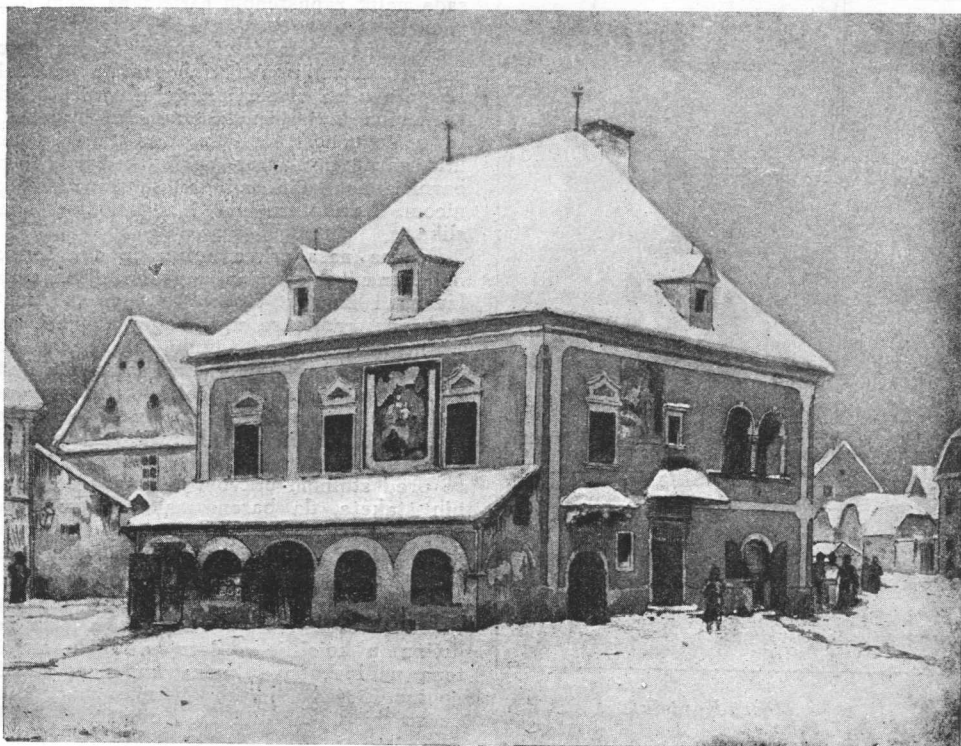

Dio Kaptola, sada (Agencija »Fiksum«).

1.

Nema sumnje, da je naš zagrebački Kaptol tijekom stoljeća izgrađivan, postao arhitektonska cjelina svoje vrste i takova se što u svijetu više nije nalazilo. Uz kuriju odmetnika kanonika Filipovića, danas sjemenište, ponizale se tri kule crkvene utvrde iz XVI. stoljeća. Srednja je bila Bakačeva kula. U njoj u prizemlju mala zelena vratašca, nad kojima se kočio jelen-grb Bakača. Tu je prije stajala crkva sv. Emmerika, a papa je na molbu biskupa Luke dozvolio, da se ta crkva poruši, kako bi se uzmogla tu sagraditi obrambena kula. Taj je posao izveo zagrebački biskup, kasniji kardinal Bakač. Na ona se malena zelena vratašca moglo nekada doprijeti jedino do crkve kroz kulu. Između prve i druge kule bio je zid, između druge i treće bila je sagrađena zgrada za knjižnicu (koja je danas pohranjena u kr. sveučilišnoj knjižnici). U zidu na desno od Bakačeve kule i na lijevo dao je biskup Vrhovac početkom XIX. stoljeća probiti prostrana ulazna vrata, sa stu-

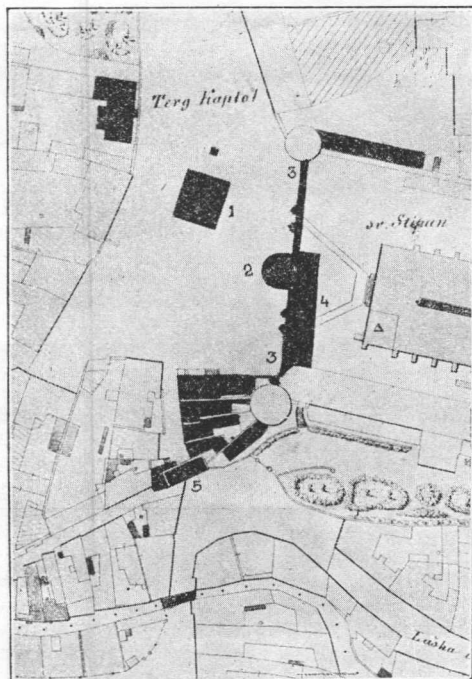
povima postrance i timpanonom gore. Nad vratima bile su željezne rešetke, značajnoga kova, pohranjene danas u muzeju za umjetnost i umjetnički obrt u Zagrebu. Nad kulama dignuo se ozbiljno i skladno stari toranj stolne crkve, djelo XVII. stoljeća, koji se prema gore suživao, a krov mu je bio pokriven karakterističnom polukrugljastom kapom. Uz južnu se kulu prislonila »Roberičina« kuća, sa ulazom u sredini do kojeg su vodile stube. Usred trga stajala je kaptolska vijećnica. Tu su vijećnicu sazidali sebi kaptolci g. 1660., kad im je stara izgorjela. To je bila lijepa, skladno sagrađena građevina na kat, sa starim jakim krovijem, sa prizidanim dućančićima prema jugu, sa slikarijama na vanjskim stijenama. Tako nam je još prikazuje bakropis Branka Šenoa, izrađen po staroj fotografiji. G. 1876. srušena je ta lijepa građevina, jer je tobože smetao prometu, prometu onoga vremena! I tako je pomalo počela devastacija jedincatoğa trga, koja je napokon tako daleko uspjela, da je danas Kaptol, negda «trg» u pravom i najboljem znamenovanju riječi,

Dr. B. Šenoa: Stara kaptolska vijećnica.

Sadašnja Ribarnica na Kaptolu.

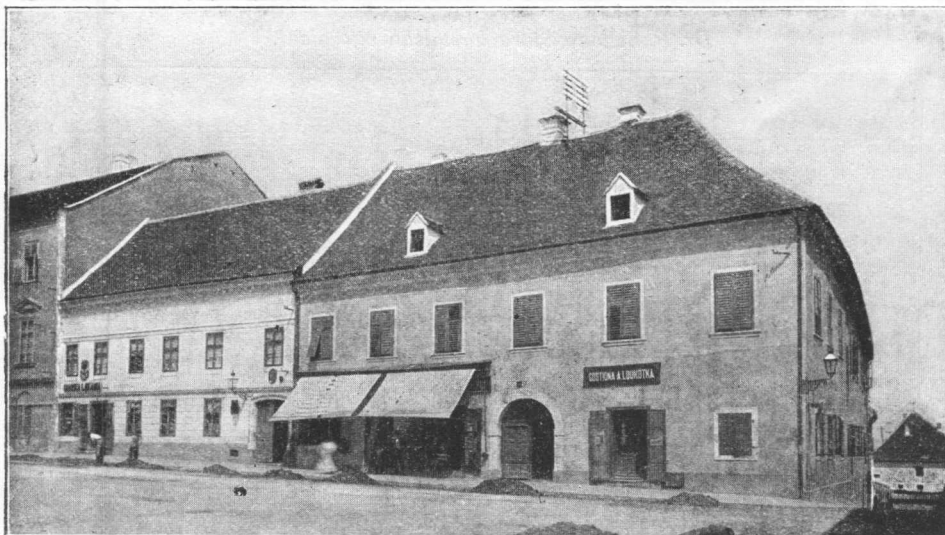

Tlocrt Kaptola.

sada nalik zapuštenom garištu na ičem drugom.

Najprije nestade vijećnice. Danas gotovo pet decenija poslije porušenja sazidala se gotovo na istom mjestu ribarnica. Sada građevina ta ne smeta prometu. Kad vidiš tu nemogućnost, čini se, kao da se netko htio narugati Zagrepčanima, kad je taj ribarnici dao nešto nalikosti sa starom vijećnicom. Karikaturu svega toga odaje sama slika.

Drevna naša crkva dobila je dva tornja, obijeljena je i otucana, renovirana bez duše. Izvana i iznutra. Dobro; o tom su knjige završene: radilo se u najboljoj namjeri, potrošilo sila novca i učinilo, što se učiniti nije smjelo. A bilo je i onda uvidavnih ljudi, koji su od toga odvrćali, kako svjedoči memorandum, sačuvan u nadbiskupskom arhivu. Ali toj novoogradnji za volju morade pasti i Bakačeva kula i knjižnica, pa sad se pred stolnom crkvom diže plot od drvenih štaketa, da barem malo sačuva predvorje od onečišćenja. Zaista, divan napredak! Ali ni to nije sve. Uz južnu su kulu počeli prema sjeveru graditi nekakove bolte, nu to je bilo tako bijedno, da se dalja izgradnja morala obustaviti. Pa tako je ta podrtina, u kojoj je u gornjem dijelu smještena nadbiskupova kućna kapelica, stajala godine i godine; nitko živ nije znao, kako će se taj dio urediti. Za Kovačićev projekt

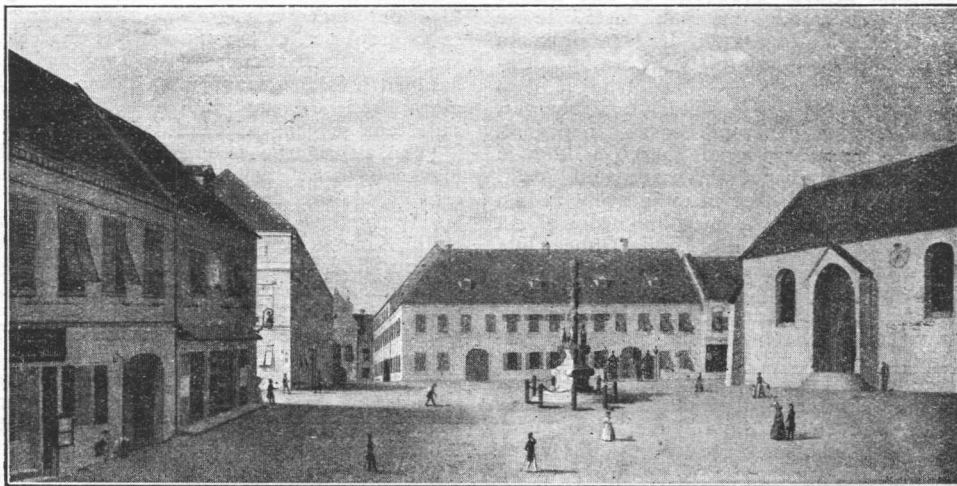
Stare zgrade na Markovu trgu na mjestu sadašnje vladine palače pokraj sabornice.

trebalo je par milijuna, kojih nije bilo. U to je došao i prođe rat. Pa jednog dana budu bolte zazidane i neka se agentura useli u te prostorije. Za drugo, uostalom, i nijesu. Čini se, da smo nekad učili u davno

vrijeme, kako je Isus tjerao trgovce iz hrama — — — — —

Idemo dalje. Uz nekadašnju južnu kulu prislonile se četiri zgrade. Bakačeva je ulica bila apsolutno pretijesna. Vrata su

Markov trg 1846. (po uljenoj slici, vlasništvo g. M. pl. Kiepacha iz Samobora).

Bakačeva — sasvim jednostavna građevina, prikazana na Hühnovoj litografiji od g. 1861. — već odavno iščezla. Sad su morali odstraniti i te kuće. Doista se moralo, pa evo donosimo sliku tih kuća. Ali prostor bi taj južno od kule trebalo ipak udesiti, a ne puštati onako zanemaren, kako je sada. Nadajmo se, doći će i bolja vremena, a onda će doći do »regulacije« — ako se bude još što-god dalo regulisati...

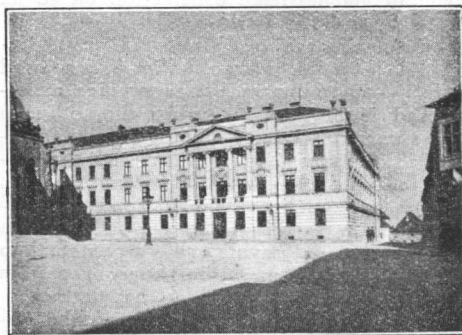
2.

Na Markovom smo trgu. I on se nekako promijenio u ovo pedesetak godina. O drevnoj Markovoj crkvi sa drečavo obojenim krovom, kasnije. Ona u suštini stoji i sada, tek se oko nje nešto promijenilo. Uz staru županijsku zgradu stajala je kuća s gradskom ljekarnom, do ove privatna kuća, gdje je dugi niz godina bio dućan Ilije Guteše. Uz ovu se kuću prislanjale još dvije tri u Kamenitoj ulici. Sav je trg bio cjelovitoga karaktera, ali potrebe su vremena tražile mjesta za nove pisarne. I tako se cio niz kuća porušilo, pa je nastala nova vladina palača, a prema njoj je pregrađena stara sabornica. Već se pomalo i zaboravio vid Markovog trga iz prijašnjih dana, pa evo barem slike iščezlih zgrada. A do nje nek bude i slika moderne vladine palače, koja se je ponešto neskladno postavila na taj za nas Hrvate tako sudbonosni trg. Ali sila — zakon mijenja.

Kad je već govor o Markovom trgu, treba prikazati i jedan antikvarni raritet: sliku toga trga u polovini XIX. stoljeća, naslikanu malo poslije burne one restauracije, koja je prouzročila prkosno strijeljanje

Gornja Bakačeva ulica (s juga).

Vladina palača sada.

spranjskih žrtava. Građevno se nije mnogo toga ni promijenilo, nu ipak dosta, te se osjeća, da su drugi ljudi drugoga doba tu prolazili. Slika — vlasništvo g. M. pl. Kiepacha u Samoboru, — naslikana je god. 1846., a naslikao ju je slikar J. Stroberger, koji je novijoj generaciji sasvim nepoznat.

To je bio Gornji grad Zagreb, u kom je još dobrano gospodovao njemački jezik: Wagner, Silberarbeiter imao je svoju radnju u Rakovčevoj kući; u susjednoj, gdje se na uglu još vidi tobožnji kip Matije Gubca, bila je trgovina Jos. Horvatha: Manufactur Waren Lager. Nad njegovim je dućanom između prozora naslikana slika biskupa sveca, a rasvjetu je Zagrepčanima podavala petrolejska lampa nad Gupčevim kipom. Banski je dvor imao troja velika vrata. Ona vrata u Kazališnoj ulici mogu se i danas opaziti, dok su vrata na lijevoj strani pročelja na Markovom trgu sasvim uklonjena i zamijenjena prozorom. Crno-žuto oličene stražarnice stoje uz glavna vrata, koja i danas postoje. U zgradu do banske palače vodila su u prizemlju vrata, do kojih se dolazilo stepenicama; očito su tu bile uredske prostorije. Crkva se sv. Marka još nije »restaurirala«, i još tada nije bila dobila ono

užasno neukusno šarenilo krova, koje već gotovo pet decenija nagrđuje crkvu tako, da se ta grdoba više i ne zapaža. Još ima crkva svoje male iskonske prozore, svoj mali zabat nad južnim ulazom, a na desno od toga ulaza, koji je samo čudom nekim spašen, smještena je gore na desno sunčana ura.

Već su sigurno veoma rijetki prolaznici Markovog trga, koji su još vidjeli pred crkvom, gotovo usred trga kip Marijin. Taj je kip podigao gradski senator Ivan Hycinthi, tamo u XVIII. stoljeću, a kad je početkom XIX. stoljeća bio zapušten, dao ga je župnik dr. Josip Karvančić ponajviše darovima zagrebačkih Nijemaca opraviti, nu god. 1869. bude odstranjen, kad se očekivalo dolazak Franje Josipa! Pozlaćeni kip Marijin stajao je na ovisokom stupu, a na podnožju stupa bili su kipovi sv. Josipa, Ivana Nepomuka, Ivana Evangjeliste i Ivana Krstitelja. Na bogato izdjanom podnošku bio je isklesan hrvatski grb. Taj je lijepi stup netragom iščeznuo: sva je sreća, da se od njega sačuvala dobra fotografija i Hühnova litografija. Čini se, da je taj stup stajao tamo, gdje se kasnije i sada nalazi ono kamenje navodno iz podnožja Gupčeva prestolja...

Gjuro Szabó.

BOJADISANJE DRVENIH PREDMETA NA CRNO

U prijašnje vrijeme bilo je u slavonskim kućarima (kiljeri) mnogo predmeta, koje su bili izradili čobani kod svinja, goveda, ovaca ili koza. Ti predmeti bili su za ukras ili za praktičnu upotrebu. Plandujući u šumi ili polju kod marve, da se ne dužočase, rezucali bi preslice, raspinjače, kepcije, dvojnice, britvenice, držala za igle kačkalice i stotine što sitnijih što većih stvari, za svoje seke ili za svoje djevojke.

Mnoge od tih drvenih predmeta, kad bi izgledili, bojadicali bi crno, cijele ili djelomično, a na tom crnom polju urezali bi biljeve ili geometrijske ornamente, da se na crnom polju bolje istaknu.

U Nijemcima (kotar Vinkovci) pripovijedao mi je jedan starac kako je on pred kojih 50—60 godina bojadisao preljice na crno. Kad je preljicu glatko izradio, odrezao je u šikari ili živici ljeskov (*Corylus avellana*) ili žestilov štap i ostavio ga da provene, a onda ga je rascijepao na četvero. Tako raskoljenu ljeskovinu ili žestilovinu šarač-rezbar je zapalio i goruću pritisnuo na hladnu sjekiru ili ravnik, gdje je ostala kao četvorka crna rosna mrlja, koju bi prstom sa željeza prenio i razmazao na glatku površinu preljice. Dakako, da takovo bojadi-

sanje traje vrlo dugo, ali tim našim pučkim umjetnicima šaračima i rezbarima nije bilo do žurbe: kad bude — bit će gotovo. Kad je dakle predmet ocrnjen, pali se orahova jezgra i masnim orahovim ugljenom se namaže, a da se boja što bolje zasjaji.

Sigurnom rukom, ostrim šaračkim nožićem i dobrim ukusom stvarali su onako lijepe preslice, kutije, stalke za ogledala i koje-kakove druge predmete, koji su služili za ukras ili za potrebu bilo muškima, dajbudi ženskima, više mladima nego starima.

Neki stari Privlačanin (kotar vinkovački) kazivao mi je drugi način, kako je drvo bojadisao na crno. Uzeo je kadionicu (neku vrstu gljive ili gube sa drveta), kojom se kade pčele i zapalio ju da pougljeni. Taj ugljen bi stavio u posudu, polio vodom i gustom kašom te smjese mazao je drvo, da bude crno.

Prednost prvog i drugog primjera za crno bojadisanje raznih ploha na drvetu je ta, što boja ne zalazi duboko u pore drveta, pa su urezi bijeli, jer je i drvo, koje su prije a i sada naši slavonski čobani upotrebljavaju, kljenovina, vrba i topola.

Marijan Markovac